

A büntetésvégrehajtás jogszabályi feladatairól és a végrehajtás feltételeiről*

Az MSZMP XII. kongresszusa megállapította, hogy hazánkban a szocialista törvényesség szilárd és fejlődő, hogy az igazságügyi szervek – köztük a büntetésvégrehajtási testület is – feladatukat alapvetően jól töltik be. A kongresszust követően a büntetésvégrehajtási tevékenység helyzetét és tennivalóit országos vezetői tanácskozáson értékeltük. Ezen kiemelt hangsúlyt kapott az, hogy a legfontosabb feladatok összefüggnek és egybeesnek az új, magasszintű jogszabályokban megfogalmazott célkitűzések maradéktalan érvényesülésével. Ezért a következő években a testület egész tevékenységét az új büntetőjogi és büntetésvégrehajtási jogszabályok célkitűzései, rendelkezései következetes végrehajtásának szolgálatába kell állítani.

Az 1979. július 1-én életbe lépett új Büntető Törvénykönyv megalkotásával erősödött a társadalmi, gazdasági viszonyok másfél évtizedes fejlődése és azok büntetőjogi védelme közötti összhang, elősegítve azt a célt is, hogy a bűnözés elleni küzdelemhez hatékonyabb és időtállóbb jogi eszközökkel rendelkezzenek a bűnüldöző, az igazságszolgáltatási és a büntetésvégrehajtási szervek.

Az új Btk. alapozta meg a büntetésvégrehajtási joganyag korszerűsítését, amelynek alapján megszületett az 1979. évi 11. sz. tvr. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról. Ez az új jogszabály a tudomány és a gyakorlat tapasztalatainak felhasználásával hosszú távra szabja meg a büntetésvégrehajtási tevékenység fejlesztésének irányait.

A Btk. és az említett tvr. alapján a büntetésvégrehajtás sokoldalú tevékenységét szabályozó jogszabály-korszerűsítési munka folyt és lényegében befejeződött. Ma megalapozottan mondhatjuk el, hogy új és korszerű büntetőjogi és büntetésvégrehajtási jogszabályaink vannak, ezek helyes szemléletet tükröznek, olyant, amelynek gyakorlati érvényesítése elősegítheti a bűnözés elleni harc sikerét.

Jól ismert az a tudományos vita, amely a jogág tárgya, jellege, elhatárolási kérdései, vagyis mondhatjuk úgy is, hogy létjogosultsága, önállósága körül folyt. Vannak nézetek, amelyek szerint a büntetésvégrehajtás joga a büntetőjog egy része, nem önálló jogág, bár bizonyos elkülönült helyzetet foglal el. Mások úgy vélik, hogy a büntetésvégrehajtási jog önálló jogág, amelynek alapvető feladata szabályozni és meghatározni a büntetőbírói határozat végrehajtásának módját, a végrehajtásban szereplő személyek és szervek jogi helyzetét. Nem a vitában történő állásfoglalás céljából hangsúlyozom, hogy mai jogrendszerünk-

* Elhangzott az Igazságügyi Minisztérium Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága és a Legfőbb Ügyészség 1982. novemberében rendezett közös értekezletén.

ben a büntetésvégrehajtástási jog még nem teljeskörűen kiművelt jogterület. Ez azért is gond, mert az elméleti tisztázatlanságok általában a gyakorlatot nehezítik. Egyáltalán nem véletlen, hogy még a büntetésvégrehajtási jog legkitűnőbb művelői is időnként csak nehézségekkel igazodnak el a büntetésvégrehajtási jog forrásai között. Vitathatatlan tény, hogy a jog általában a társadalom viszonyait, tehát életviszonyokat szabályoz és egy-egy jogág viszonylagos önállósága mögött mindig társadalmi viszonyok, életviszonyok viszonylagos önállósága húzódik meg. A büntetésvégrehajtás során kialakuló jogviszonyok jellegükből adódóan merőben mások, sajátosak, amit a jogi szabályozás is érvényre juttat.

A büntetésvégrehajtási jog elsőrendű feladatának azt kell tekintetnünk, hogy meghatározza valamennyi büntetésre és büntetőjogi intézkedésre nézve a végrehajtás elveit, céljait, szervezetét és módszereit. Szabályozza a büntetőjogi fő és mellékbüntetések, intézkedések végrehajtását, a végrehajtás előkészítését, megkezdését, a végrehajtás alapelveit, az elítélt jogi helyzetét, a végrehajtó szervek feladatait és az elítéltnak a társadalomba való visszavezetése módszereit, illetve eszközeit. A büntetésvégrehajtási jog tehát nemcsak a szabadságvesztés büntetésvégrehajtásának a joga, hanem egyre inkább fel kell ölelnie a büntetési, intézkedési rendszer minden egyes elemét. Ennek további vizsgálata, elemzése még a működési és irányítási formák fejlesztéséhez is adhat tudományos segítséget.

Sok feladat hárul tehát a büntetésvégrehajtási jogtudományra, amelynek művelésében a testület jogvégzett és gyakorlati szakembereinek a jövőben még határozottabb feladatokat kell vállalnia. Úgy vélem, hogy az elmúlt évek kodifikációs feladatai során szerzett tapasztalatok jól gyümölcsöztethetők lesznek az ilyen képességek továbbfejlesztésében, a jogtudomány gyakorlatának művelésében. Legyen előttünk világos az a felismerés, hogy a korszerű büntetésvégrehajtás nem képzelhető el a jogpolitikai célkitűzéseket hatékonyan, megalapozottan szolgáló büntetésvégrehajtási jogtudomány és büntetésvégrehajtási jog nélkül. A „három büntetőjog” természetesen feltételezi egymást. A büntetésvégrehajtás fejlődésének is lendületet adhat, ha a tudományos megalapozottság erősödik, ha hasznosulnak a tudomány és a gyakorlat sajátos nézőpontjai.

A jogalkotási tevékenység mindenkori alapvető követelménye, hogy körültekintő társadalompolitikai és jogpolitikai elemző munkával felmérje a tervezett jogszabályi rendelkezések végrehajtásának feltételrendszerét és ennek biztosítására törekedjen. Olyan körülmények között azonban, amikor a társadalmi-gazdasági feltételek gyorsan és gyakran változnak, ennek a követelménynek a teljesítése nehezebbé válik.

Az 1970-es évek közepéig – vagyis az új jogszabályok kodifikációját megelőzően – viszonylag kiegyensúlyozott nemzetközi kapcsolatrendszer és gazdasági helyzet volt jellemző. Ismert, hogy azóta jelentős mértékben romlottak a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok, ezek hatottak hazánk belpolitikai és gazdasági állapotára, annak minden közvetlen és közvetett társadalmi és anyagi terhével együtt. Éppen 1979-től következett be a világgazdaságban számos változás, kialakult az újabb árrobbanás, amely méreteiben és hatásában a korábbit

is meghaladta. Éppen ebben az időszakban került közel a mélypontjához a tőkés gazdasági válság, mélyen érintve a legfejlettebb országokat is, és ez természeti, kereskedelmi együttműködésünkre kedvezőtlen hatást gyakorolt.

Természetes, hogy a világgazdasági és hazai körülmények ilyen alakulása mellett a büntetésvégrehajtási testület költségvetési lehetőségei is jelentősen beszűkültek. Jelenleg fejlesztésre alig van lehetőség, jórészt a működéshez elengedhetetlen folyamatos feltételek biztosítása köti le az erőforrásokat. Ennek meghatározó jelentőségével akkor is tisztában kell lennünk, ha azt valljuk is, hogy minden érintett igazságügyi szerv és felelős vezető kötelessége a jogszabályi követelmények maradéktalan érvényesítése.

A büntetésvégrehajtási testületnek messzemenő kötelessége, hogy feladatait a jogszabályi előírásoknak megfelelően végezze. Elvi kérdés, hogy gondolkodásunkban fel sem merülhet annak mérlegelése, hogy egyes előírásokat teljesítünk, másokat pedig elhanyagolunk. A jogszabályi előírások egy része egyébként is olyan természetű, hogy teljesítésük anyagi feltételekhez nem, vagy alig kötődik. (Ilyen pl.: a törvényesség kérdése, a jogok és kötelességek biztosítása.) Az elvárás és igény hasonló azokkal az előírásokkal kapcsolatban is, amelyek csak bizonyos tárgyi és személyi feltételek megléte esetén valósíthatók meg.

Elvi kérdésnek tartjuk azt is, hogy a jogszabályok jelentős része – funkciójából adódóan is – olyan, amely nemcsak a jelennek szól, hanem a jövő irányait is megszabja. Eleve számolni kell tehát azzal, hogy bizonyos jogszabályok teljes körű és maradéktalan érvényesítése hosszabb időt igényel. Fokozatosan és következetesen haladni kell azonban abban az irányban, hogy a törvények szellemének és paragrafusainak pontos betartása teljes körű legyen. El kell kerülni tehát, hogy törvényességi probléma kelekezzék. El kell kerülni, hogy bizonytalanság legyen bárkiben is a törvényességi követelmények megvalósulását illetően.

Mindezekből következik az az elvi alapállásunk is, hogy a nehézségek említése semmiképpen sem azért történik, hogy ez bárki részére bármiféle feloldozást jelentsen a kötelesség és a felelősségvállalás alól. Minden jelzés, amely rámutat a mulasztásokra, hiányosságokra, segíti a helyzet reális felmérését, a tennivalók meghatározását és a jövőbeni feladatok kidolgozását. Magunk is küzdünk az ellen a szemlélet ellen, amely a nehézségek túlhangsúlyozásával a megtehető intézkedések elmaradását is indokolni akarja. Nem tagadhatjuk azonban, hogy adódhatnak olyan helyzetek is, amikor átmeneti idő szükséges a régi állapotból az új állapotba való átkerüléshez. Minden eszközzel arra kell természetesen törekedni, hogy ez az átmeneti idő reális, indokolt legyen.

Megnyugtónak tartjuk e vonatkozásban azt, hogy a büntetésvégrehajtásnál jelentős törvénysértésről jelzést nem kaptunk, a jogszabályok alapvető előírásai teljesülnek. Ma nincs olyan jogszabályi előírás, amelynek a büntetésvégrehajtás egyáltalán ne tudna megfelelni. Több vonatkozásban azonban jogos észrevételek jelzik a jogszabályok érvényesülésének általános és helyi gondjait. E gondok részben egyes új jogintézmények hatályosulásához, részben az intézetek körülményeihez, nem ritkán anyagi-technikai feltételeihez kapcsolódnak.

A nevelési feladatok végrehajtása jogszabályi követelmény és társadalmi elvárás is, hogy a szabadságvesztés végrehajtása egész rendszerének, az abban résztvevő szervek összehangolt tevékenységének az elítéltek nevelését kell szolgálnia. E vonatkozásban a büntetésvégrehajtás komoly erőfeszítéseket tesz, részered-

ményei figyelemreméltóak, mégis ma még nem sikerült elérni, hogy a büntetés-végrehajtás valamennyi tevékenységi köre egységesen és magas fokú intenzitással álljon a nevelés szolgálatában. E tény összefügg azzal is, hogy bizonyos feltételezések, amelyek a jogszabály készítésekor kialakultak, a gyakorlatban módosultak.

A jogszabály készítésekor azzal számoltunk, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma csökkenni fog és ezáltal a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek kedvezőbb lehetőséget adnak a tartalmi munka javítására. Ezzel szemben a fogva tartottak létszáma átmeneti csökkenés után ismét elérte az 1978-as, sőt ma már az 1973. évi közel 20 ezer fős szintet. A befogadó kapacitás ilyen terhelése a nevelési feltételek várt javulását tehát nem eredményezte.

Feltételezés volt az is, hogy a nevelőmunkához elengedhetetlen személyi feltételek jelentősen javulnak. A gyakorlati követelményekhez igazodóan az utóbbi időben a nevelők létszámát – más szolgálati ágak terhére – növeltük, elsősorban azokban az intézetekben, ahol a feladatok mennyisége és minősége ezt indokolta. Ennek megfelelően a nevelői létszám viszonylag nagyobb mértékben növekedett sajátos feladatai miatt a Fiataikorúak Börtöne és Fogháza, a Pálhalmi Börtön és Fogház szolgálatánál, valamint a szigorított őrizetet végrehajtó Váci Bv. Intézetben. Bővítettük a létszámot azokban az intézetekben is, ahol gyógyító-nevelő csoportok működnek.

Úgy értékeljük, hogy az erőfeszítések ellenére is a nevelői létszám még nem éri el a szükséges mértéket. Még hosszabb ideig kell várni arra, hogy biztosítani tudjuk a miniszteri iránymutatásban megfogalmazott követelményt az egy nevelőre jutó elítéltek létszámánál (felnőttkorúaknál 50–70 elítélt, fiataikorúaknál, gyógyító nevelésre szorultaknál 20–30 elítélt egy nevelőre). Bár az átcsoportosítások hatására ez az arány a kiemelt kategóriákban csökkent, általában azonban számottevően nem változott. Jelenleg a fiataikorúaknál 40–50, a fiatal felnőtteknél 50–100, a nőknél 70–80, a felnőtt férfiaknál pedig 100–130 az egy nevelőre jutó elítéltek száma. A megyei intézetekben átlagosan 100 előzetesen letartóztatottal foglalkozik egy szociális ügyintéző.

A nevelői létszám további belső átcsoportosítással már aligha növelhető, általános létszámfejlesztésre pedig nincs lehetőség. Ezért elsősorban a minőségi tényezők javítására kell figyelmet fordítanunk. Ennek érdekében a posztgraduális képzés megszervezésével, a továbbképzési rendszer javításával, a nevelők pedagógiai ismereteit bővítjük, másrészt a polgári életből igyekszünk felvenni speciális képzettségű nevelőket (gyógypedagógusokat, népművelőket). Indokoltnak tartjuk azt is, hogy az elítéltekkel foglalkozó személyi állomány a feladatának ellátásához szükséges mértékben pedagógiai ismeretekkel is rendelkezzen. Ezért az őri állomány, a felügyelők, a munkáltatók képzésében a jövőben nagyobb teret kapnak a nevelési ismeretek.

Ahol indokolt, a nevelő hatások erősítését szervezeti intézkedésekkel is alá kell támasztani. Ezt a célt szolgálja, hogy jelenleg több intézetben a nevelői apparátus és az elítéltek intézetben belüli életének irányításában fontos szerepet betöltő felügyelői állomány koordináltabb működése érdekében kísérletet folytattunk. A kísérlet kedvező tapasztalatokat hozott, amelyeket a jövő évben általánosítunk, a szükséges szervezeti és irányítási módosításokkal együtt.

A jogi szabályozás egyik lényeges jogintézménye az átmeneti csoport. Annak érdekében került bevezetésre, hogy az elítélteket fokozatosan felkészítse a szabadulás utáni önálló életvitelre, elősegítse a társadalomba történő beilleszkedésüket. Már kezdetben felmerült, hogy nem lenne-e célszerű az átmeneti csoportokat azokban az intézetekben létrehozni, ahol az elítélt a büntetését töltötte. A megfontolások azt mutatták, hogy az átmeneti csoport működésében az egyik leglényegesebb elem a külső munkáltatásban, szabad emberi közösségben való részvétel. Ez pedig kellő hatékonysággal csak meghatározott helyen, az erre szolgáló feltételek biztosítása esetén oldható meg. Ezért azt a megoldást választottuk, hogy az átmeneti csoportba helyezhető férfi elítéltek Szegeden, a női elítéltek pedig Kalocsán töltsék ki büntetésüket tartósan rendezett feltételek között. Szegeden az átmeneti csoport elhelyezésére külön épület szolgál majd, amelynek építése folyamatban van. Figyelemmel arra, hogy előjelzéseink szerint az átmeneti csoportba helyezhető elítéltek létszáma a következő években némileg csökkenni fog, az átmeneti csoport egy helyen történő elhelyezése nevelési szempontból is helyesnek tűnik.

A büntetésvégrehajtási tevékenységben új elem a gyógyító-nevelő csoportok létrehozása is. Kilenc intézetben jelenleg 732 elítélt kényszergyógyítása folyik. A létszám emelkedő tendenciát mutat. (Másfél év alatt több mint 200 fővel nőtt.) A gyógyító-nevelő csoportokba kerülnek azok az elítéltek, akiknek kényszergyógyítását a bíróság elrendelte, továbbá akiknél a beszámítási képesség korlátozottságát a bíróság megállapította, valamint azok az elítéltek, akik a büntetés töltése alatt kóros elmeállapotúvá váltak, azonban állapotuk oly mértékben javult, hogy az a szabadságvesztés végrehajtását nem zárja ki.

A gyógyító-nevelő csoportok működéséhez szükséges személyi feltételeket (orvos, pszichológus stb.) ma még nem tudjuk mindenütt az elvárható színvonalon biztosítani. A team rendszerű gyógyító-nevelő szervezet kiépítése megtörtént, a minimális szervezeti és személyi keretek létrejöttek. Ezek hatására a csoportok munkája az utóbbi időben eredményesebbé is vált. A feltételek teljes körű megteremtése, a munka tartalmi javítása érdekében azonban még további erőfeszítések szükségesek a stabilizáció és a színvonal javítása érdekében. Jelenleg ezért nem is tervezzük új csoportok kialakítását, de ha indokolt a feltételek megtartása, el kell kezdeni. Az eredményes nevelői munkának számos tárgyi feltétele is van. Anyagi erőforrásaihoz mérten a büntetésvégrehajtási testület e feltételeket folyamatosan javítja. Mégis e vonatkozásban gondok is mutatkoznak. Az elítéltek oktatásához, közösségi foglalkozásához szükséges helyiségek összességében rendelkezésre állnak. Jelenleg 57 tanterem 1962 férőhellyel, 55 egyéb célra is felhasználható helyiség szolgálja a közösségi foglalkozásokat. Ezek megoszlása a végrehajtó intézetek között azonban nem kiegyenlített. Nem kedvező az sem, hogy a tantermek többsége zárkákból kialakított szükségmegoldás.

Korábbi feltételezésekkel szemben új épület, illetve oktatóterem építésére az intézetek épületeinek állagát és anyagi lehetőségeinket figyelembe véve nincs lehetőség. Néhány szertár, illetve tanári szoba kialakítását csak a férőhely rovására tudjuk elvégezni. Több intézetben önálló látogatóhelyiséget tudtak kialakítani, a legtöbb helyen azonban erre a célra egyéb helyiségeket – kultúrterem, tanterem – vettek igénybe. Néhány intézetben a személyi állomány használa-

tára szolgáló helyiségbe kényszerülnek beengedni a fogva tartottakat, illetőleg hozzátartozóikat. A döntően előzetesen letartóztatottakat fogva tartó megyei intézetekben anyagi eszközeink nem teszik lehetővé mindenütt a beszélőhelyiség kialakítását.

A sportolásra alkalmas terület kialakítását szinte mindenütt gátolja az intézet fekvése, építési jellege és az a tény, hogy több helyen megfelelő terület nem áll rendelkezésre. Zárt jellegű intézetekben — és a végrehajtó intézet többsége ilyen — csak a sétaudvart és a közösségi foglalkozásokra szolgáló helyiséget tudjuk sportolási célokra felhasználni. Mindez már át is vezet az elítéltek elhelyezésének témakörére. A büntetésvégrehajtási szabályzat előírásai szerint a zárkákban személyenként 6–8 köbméter légteret kell biztosítani úgy, hogy elegendő mozgási terület is álljon az elítélt rendelkezésére. A 29 büntetésvégrehajtási intézetben 2967 elhelyezés céljára szolgáló zárkával rendelkezünk, amelyekben 20 521 fogva tartott helyezhető el. A zárkák darabszámában benne vannak a gyulai, az egri, a zalaegerszegi, továbbá más kisebb forgalmat lebonyolító megyei intézetekben meglévő zárkák is, ahol nagyszámú férőhely kihasználatlan, ugyanakkor az elhelyezés több intézetünkben állandóan vagy átmenetileg zsúfolt. Szegeden — elsősorban az üzem, valamint a fejlesztés munkaerőigénye miatt — az elítéltlétszám hosszabb ideje meghaladja a befogadóképességet, ezen alapvetően csak az új épület megépítésével lehet változtatni.

Az elhelyezési gondokat fokozza, hogy az intézetekben jelentős számban vannak kis zárkák. Az elítéltek keresményükből nagyobb összegért vásárolhatnak élelmiszert is. Saját fehérneműt is használhatnak. Ezekben a kis zárkákban a mosásnak, az élelmiszer és a ruházat elhelyezésének feltételeit kielégítő módon nem lehet biztosítani. A régebben épített magasabb zárkákban az előírt légtér általában megvan, azonban a szűk tér nem biztosítja megfelelően az elítéltek részére a mozgáshoz szükséges feltételeket.

Jelenleg még 170 zárkában nincs vízöblítéses WC, a VI. ötéves terv során felújítás keretében — a Veszprémi Intézet kivételével — igyekszünk ezt a problémát felszámolni. Az előírt követelmények szerinti elhelyezésre nem alkalmasak az Állampusztai Börtönben, a Korhányi és Miklai körletek régi barakképületei. A VI. ötéves tervben itt új körletek építését kezdjük el, azonban azokat beruházási fedezet hiánya miatt csak a VII. ötéves tervben tudjuk befejezni. Addig is a Korhányi körletet már felszámoltuk, és átmeneti megoldásként a közeljövőben megkezdjük a Miklai körlet részleges felújítását.

Jelenleg 605 zárkában nincs folyóvizes mosdó, 2118 zárkában hideg, és csak 344 zárkában van hideg-meleg folyóvízellátás. Az említett 605 zárkában még a tervidőszakban bevezetik a hideg folyóvizet, meleg folyóvízzel a zárkákat azonban csak a VII. ötéves tervben lehet ellátni. Több büntetésvégrehajtási intézet — helyiség és berendezés hiánya miatt — még nem képes biztosítani a jogszabályban előírt gyakorisággal a fürdést, zuhanyozást.

Az elhelyezésnél külön problémát okoz, hogy az utóbbi években a fiatalok létszáma fokozatosan emelkedett. Elhelyezésük a Fiatalok Börtöne és Fogházában már nem biztosítható. Ezért szükségből a fiatalok egy részét — a jogerős női elítélteket (65 fő) — elkülönített körletrészen a Pálhalmi Börtön és Fogházban helyeztük el. Természetesen igyekeztünk a fiatalok elhelyezésére irányadó feltételeket és körülményeket is megteremteni. Ez alap-

vetően sikerült is, de az elért eredmények megtartása és javítása érdekében még van tennivaló.

Felvetődött annak lehetősége is, hogy valamennyi jogerősen elítélt fiatalok-rút Tökölön helyezük el, és a nem jogerősen elítélteket szállítsuk Pálhalmára. Ez a megoldás azonban nem célszerű, mert a nem jogerősen elítélt fiatalok számára is ugyanazokat a feltételeket kellene biztosítani, ugyanakkor a nagyobb létszám, és az eltérő nembeli megoszlás még nehezebb elhelyezési körülményeket teremtenének.

Az elhelyezés mellett a tartási körülmények fontos jellemzője az elítéltek ételmezése.

Az elítéltek a norma szerinti ételmezést megkapják. Gondot okoz, hogy az orvos által előírt kímélő ételek elkészítését az intézetek egy része ma még nem tudja biztosítani.

Az ételmezés minőségét, a közegészségügyi szabályok betartásának lehetőségét nagymértékben befolyásolja a konyhák egy részének rossz műszaki állapota. A 29 büntetésvégrehajtási intézetből 12-ben a konyhák műszaki állapota elavult. Ebben a tervidőszakban csak 4 intézet konyhájának felújítására van lehetőség. A helyzet ilyen alakulásához az is hozzájárult, hogy az elmúlt 10–15 évben e feladat nem kapott kellő figyelmet.

A kulturált körülmények megteremtését egészségügyi és nevelési szempontból egyaránt fontosnak tartjuk. Az új jogszabályok hatályba lépése óta 13 büntetésvégrehajtási intézetben – egyes helyeken szükségmegoldásként: zárkacsarnokban vagy tanteremben – alakítottak ki étkezdét az elítéltek részére. A lehetőségek szerint ezt fejleszteni, az éttermi étkeztetést bővíteni indokolt.

Információként jelzem az ételmezéssel kapcsolatban azt, hogy a korábbi, átmenetileg alacsonyabb fogva tartott létszám alapján az étkeztetés tervezési létszámát 20 000-ről 19 000-re csökkentették. A fogva tartottak létszáma ugyanakkor tartósan meghaladja a 19 000-et és további növekedés is várható.

A büntetésvégrehajtási körülmények között fontos feladat az elítéltek jó egészségügyi ellátása.

Az elítéltek egészségügyi alapellátásához a megfelelő tárgyi feltételek rendelkezésre állnak, a személyi feltételek azonban orvos hiánya miatt nem mindig és nem minden intézetben biztosítottak. Próbálkozások ellenére sem sikerült betölteni minden üres orvosi állást. Ideiglenesen és átmenetileg a Honvédelmi Minisztérium segítségével folyamatosan kapunk 5–7 tartalékos katonai szolgálatot töltő orvost. Ez azonban nem jelent megfelelő és megnyugtató tartós megoldást.

A kórházi szakellátásra szoruló betegek gyógykezelését a Büntetésvégrehajtás Központi Kórházában, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet Idegosztályán, vagy az állami egészségügyi kórházakban mindig kielégítő módon biztosítani tudjuk. Az IMEI-vel kapcsolatban megemlítem, hogy az utóbbi hónapokban szervezeti és személyi intézkedések mellett a szakorvosi és ápolói ellátottság javítása terén is születtek eredmények. Remélhetőleg, hogy ezek alapján az ott folyó munka színvonala is emelkedni fog.

A gondok, problémák ellenére is évek óta megfelelő szinten van az elítéltek egészségügyi alapellátása, fekvő beteg gyógyintézeti elhelyezése; az állampolgári jogon őket megillető egészségügyi ellátást számukra biztosítjuk.

A tevékenység gazdasági hasznán túl nevelési célokat segít elő az elítéltek munkáltatása.

Az elítéltek munkáltatása vállalati és költségvetési rendszerben folyik. A munkára alkalmas elítéltek lényegében teljes létszámban dolgoznak. A végrehajtó intézetekben általában a szállítást követő 72 órán belül megkezdik a rendszeres munkát.

Az új jogszabályok az előzetesen letartóztatottak munkáltatásának jogi feltételeit egyszerűsítették. Az előzetesen letartóztatott a nem jogerős ítélet meghozatala előtt kérelmére részt vehet a termelő munkában, amelyért díjazás illeti meg (mintegy egyharmaduk ezt igényli is). A nem jogerős ítélet meghozatala után pedig az előzetesen letartóztatott a bíróság intézkedésére köteles a kijelölt munkát elvégezni.

A munkáltatással összefüggő feladatoknál lényegesnek tartjuk, hogy az elmúlt években kialakultak a nagyüzemi foglalkoztatás feltételei. Az újabban szervezett vállalatok termelési struktúrája, a munka jellege egyaránt jól szolgálja a népgazdaság, a büntetésvégrehajtás érdekeit és segíti az elítéltek felkészítését szabadulásukat követően a társadalomba való beilleszkedésre. Néhány régebben kialakított vállalat profilja (Sopronkőhida, Sátoraljaújhely) azonban népgazdasági haszna mellett nem segíti kellően a szabadulás utáni munkába állást. Ezekben az intézetekben jelentős létszámú visszaeső és többszörösen visszaeső férfi elítéltek olyan munkakörökben dolgoznak – szövő, fonó, konfekció –, amelyeket szabadulásuk után nem tudnak hasznosítani. Ezen a helyzeten a közeljövőben nehéz változtatni, mivel a vállalati profil átállítása jelentős beruházással járna. Az elmúlt években kiszélesedett az intézeten kívüli munkáltatás is. Ez jelentős teher különösen az őri állományra. A munkáltatási érdek ugyanakkor indokolja e formának a fenntartását, ezért feladat a lehetőségeknek legjobban megfelelő megoldások kialakítása.

A Bv. tvr. rendelkezése alapján kiadott 101/1981.(IK.2.) IM. számú utasítás határozza meg az elítéltek szakképzésével összefüggő konkrét feladatokat. A szakképzést már az új jogszabályok hatályba lépése előtt is fontosnak tartottuk. Ezt mutatja, hogy például 1977-ben 1800 elítélt kapott szakképzettségeről bizonyítványt. Törekvéseink ellenére az új jogszabályok hatályba lépését követően a szakképzésbe bevont elítéltek száma előbb csökkent, majd az arányt csak 1981-re sikerült valamelyest javítani.

Az elítéltek hiányos általános iskolai végzettsége, a büntetés rövid tartama nehezíti a tömeges szakmunkásképzést, így elsősorban a betanított munkásképzésre van lehetőség. Ennek ellenére jelenleg indokolatlanul alacsony a szakmunkásképzésbe bevont elítéltek száma, ezért úgy értékeljük, hogy még nem teljesülnek az elítéltek szakképzésére vonatkozó előírások, ezen a téren további előrelépésre van szükség.

A vállalatoknál foglalkoztatott elítéltek munkadíja körülbelül 15 százalékkal alacsonyabb, mint a jelenlegi jogszabályi előírás. A költségvetésben foglalkoztatottaké még ehhez viszonyítva is elmarad. A lemaradás behozása a vállalatoknál csak központi bérpreferenciával lenne megoldható; ezt azonban a népgazdaság jelenlegi helyzete nem teszi lehetővé. A költségvetési rendszerben foglalkoztatottaknál sem lehet jelenleg megteremteni a munkadíjnövelés feltételeit, ezért a népgazdaság helyzete miatt az előírt bérezési szintet a követke-

ző években sem lehet elérni. Erre figyelemmel az tűnik indokoltnak, hogy jogszabály módosításra kerüljön sor e témában. Lényeges, hogy a vállalatoknál foglalkoztatott elítélteket teljesítmény-, vagy időbérrendszerben kell díjazni úgy, hogy munkadíja fejezze ki a tényleges munka teljesítményt és a végzett munka minőségét.

A biztonsági követelmények érvényesítése állandó és kiemelt feladat. 1982-ben elkészült az új Őrszolgálati Szabályzat. Részleteiben is kialakultak az őrzés és a felügyelet szervezésének rendjére, a differenciált őrzésre vonatkozó szabályok. A befogadást követően a munkába állítási bizottság sorolja be az elítéltet az I., II., vagy a III. őrzési csoportba. Az őrzés és a felügyelet ellátásában kezdő lépéseket tettünk a korszerű technikai eszközök felhasználására. Ennek keretében a Fiatakorúak Börtöne és Fogházában korszerű őrzésbiztonsági jelzőrendszert működtetnek.

Az új rendszer módosítja az őrszolgálat ellátásának, szervezésének módszereit, emeli az őrszolgálati munka kulturáltságát és lehetővé teszi az őrtoronyok megszüntetését.

E vonatkozásban a jelenlegi körülmények között is tovább kívánunk lépni. 1982. január 1-vel az Őrszolgálati Osztályon létrehoztuk a Módszertani és Technikai Alosztályt, amelynek feladata az őrzésbiztonsági technikai rendszer alkalmazásának kialakítása és a részletes tervek intézetenkénti kidolgozása. Azt tervezzük, hogy folyamatosan kialakítjuk az őrzésbiztonsági és hírtechnikai berendezések használatának rendszerét a külső őrzés, az intézeteken belül a körletek közötti átjárás, a nyitás, a zárás, a belső összeköttetés és az elítéltek intézetek közötti szállításának biztosításánál. Természetesen ezekhez a törekvésekhez anyagi fedezet is szükséges, ezért vizsgáljuk a költségvetési és vállalati pénzeszközök ésszerű mobilizálásának lehetőségeit. Alapvető feladatnak kell tekinteni az intézetek jelenlegi őrzésbiztonsági szintjének megőrzését, javítását. Az erőfeszítések hatékonyságát rontja, hogy évek óta jelentős az őri létszámihiány (jelenleg 90 fő, ebből Budapesten 49 fő). Az őrség terheit növeli az intézeteken kívüli munkáltatáshoz történő vezénylés és ez évben az ötnapos munkahétre történő átállás többletlétszám nélküli végrehajtása is. A belső átcsoportosításoknál a nevelőlétszám bővítését is részben az őri állomány létszámának terhére kellett megoldani. Ezért a következő időben minden lehetséges eszközzel és szervezési módszerrel csökkenteni szükséges az őri állomány terheit.

Az új feladatok végrehajtása érdekében kifejtett mintegy két-három éves munka eredményeit, elemezve, a következők állapíthatók meg:

– A büntetésvégrehajtási testület a jogszabályok által meghatározott legfontosabb feladatokat alapján eredményesen teljesíti. Érvényesülnek az elítéltek jogaira, nevelésükre, munkáltatásukra, élelmezésükre, egészségügyi ellátásukra, az őrzésre és felügyeletre, az oktatásukra és a törvényes bánásmódra vonatkozó rendelkezések. A büntetésvégrehajtásnál törvényes rend uralkodik. A személyi és tárgyi feltételek korlátozottságával és részben munkavégzési hiányosságokkal összefüggésben helyenként az is érzékelhető, hogy e körülmények érintik a kötelezettségek teljesítésének színvonalát. Az ebbéli gondok elsősorban a létesítményi körülményekhez kapcsolódnak, továbbá az új jogszabályok tartalmi és módszertani kiteljesítését igénylik a teljesebb hatályosulás érdekében. Mindezekre figyelemmel kezdeményeztük, hogy a büntetésvégrehaj-

tás munkáját meghatározó új jogszabályokban előírt feladatok tapasztalatairól és feltételeiről a Minisztertanács számára készüljön jelentés 1983-ban. Célunk a helyzet feltárása mellett a hosszú távú feladatok körvonalazása.

A jogszabályokból adódó feladatokat a folyamatos és fokozatos fejlődés jellemzői alapján értékelve megállapítható, hogy az Országos Parancsnokság és az intézetek vezetése figyelemmel kíséri a végrehajtás helyzetét, kiemelten foglalkozik az új jogintézmények hatályosulásának elősegítésével. A személyi és tárgyi feltételek javítására differenciált erőfeszítéseket tesznek.

— A személyi állomány többsége lelkiismeretesen, hivatásszerettel dolgozik, szemléletében és tenniakarásában azonosult a jogszabályi követelményekkel. Ebben a szerepe volt a személyi állomány oktatásának, kiképzésüknek és nem utolsósorban annak, hogy az állományról való gondoskodást minden érintett szerv fontos kötelességének tekintette.

— Az elmondottakból az is kitűnik, hogy a büntetésvégrehajtás tevékenységét szabályozó jogszabályokat jónak, alkalmazhatónak tartjuk. Ezért magasabb szintű jogszabályok módosítását nem tartjuk szükségesnek. Az alacsonyabb szintű joganyagban azonban egyes rendelkezések megváltoztatását az eltelt idő tapasztalatai alapján indokoltnak tartjuk. A most folyó munkák során részben olyan változtatásokra kerül sor, amelyek azóta megjelent más jogszabályokra figyelemmel kötelezőek, részben pedig a gyakorlati követelmények igénylik (elsősorban az ötnapos munkahét bevezetésével kapcsolatos munkaügyi, továbbá egyes egészségügyi jogszabályok). Jogszabálymódosítás lehetséges néhány olyan kérdésben is, amelyekről az eddigi rövid idő alatt is kiderült, hogy ez feltétlenül indokolt (ilyen például az elítélteknek polgári peres tárgyalásra félként történő előállítás, vagy ilyen az elítélt munkadíjak civil munkakörökkel történő összehasonlítás alapján történő előírása). A fejlődés igényeihez való igazodást fejezhetik ki olyan rendelkezésmódosítások, amelyek a tevékenységek jobb szervezését segítik elő (ilyen például a gyógyító-nevelő csoportba kerülő diagnosztizálásának decentralizálása).

A büntetésvégrehajtás törvényes működése, az érvényes jogszabályi előírások hatályosulása alapvető érdeke az igazságügyi szerveknek. Az e területen tapasztalható fejlődést mindenekelőtt az tette lehetővé és segítette elő, hogy a büntetésvégrehajtási tevékenység irányaira megfelelő politikai határozatok születtek. E politikai határozatoknak a szellemében megjelenhettek új, korszerű jogszabályaink, amelyek hatályosulása egyre jobban kiteljesedik.

Lényeges elemnek tekinthető a gyakorlati munka minden területén történő előrelépés is. Ennek eredményeként differenciáltabbá vált büntetési rendszerünk, szemléletében helyesebb irányúvá, feltételeiben összehangoltabbá, működésében tartalmasabbá és szervezettebbé vált az oktató, nevelő munka. Nemzetközi összehasonlításban is sikeresnek minősíthetjük az elítéltek foglalkoztatását, a termelés színvonalas megszervezését. Kielégítő az intézetek biztonsági állapota, szerény lépésekkel haladunk a technikai fejlődés útján. Növekedett a büntetésvégrehajtási tevékenység iránti elméleti és közvéleményi érdeklődés.

Ezekben az eredményekben része van az ügyészi szervek rendszeresen végzett munkájának is. Ezt nagyra értékeljük és a jövőben is igényeljük. Számunkra fontos, hogy az ügyészségek a büntetésvégrehajtás törvényessége fe-

letti felügyeleti jogkörükben az intézetekben rendszeresen tartsanak vizsgálatot. A tapasztalatokról feljegyzést készítenek, a jogszabályok megsértése, illetve egyéb hiányosság észlelése esetén rendelkeznek, illetve jeleznek. Feljegyzéseiket tájékoztatás, a rendelkezést és jelzést intézkedés céljából megküldik, a bv. intézet parancsnokának. Ez bevált forma, fenntartását helyeseljük. A Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának kötelessége, hogy rendszeresen figyelemmel kíséresse az ügyészi jelzések alapján tett intézkedéseket. Ezért került sor annak elrendelésére, hogy minden ügyészségi vizsgálatról készült feljegyzés, jelzés másolatát és az arra adott választ az intézetek az Országos Parancsnokságra küldjék meg.

Az elmúlt években jelentősen javult a büntetésvégrehajtási és ügyészi szervek együttműködése és az mind teljesebb mértékben érdemi munkakapcsolattá fejlődik. Ugyanígy hasznosnak és célszerűnek bizonyultak egyéb módszerek is. Jónak tartjuk az előzetesen egyeztetett szempontok alapján koordináltan végzett vizsgálatokat, amelyek folytatását és rendszeressé tételét javasoljuk. Keresnünk kell a gyakorlati munka egyéb lehetőségeiben is az új formákat.

Az érdemi munkakapcsolat feltételezi azt az alapállást, hogy egymás tapasztalataiból meríteni nem szívesség, hanem kötelesség. A konkrét ügyekben lehetnek véleménykülönbségek. Azonos elvi platformon, összehangolt személetben — amely a jogpolitikai elveken alapul — ezek azonban minden esetben a legjobb megoldások kiválasztását segíthetik elő. Azt valljuk, hogy senki nem igényelhet elvtelen engedményeket, egyfajta legyengített törvényességi követelményt. Mindannyiúnknak tisztában kell lenni azzal is, hogy az életviszonyok, a társadalmi viszonyok fejlesztése konfliktusokon keresztül, nemcsak szándéktól, hanem lehetőségektől függően is történhet. Nem a követelménytámasztás szintjét kell lejjebb vennünk, hanem az intézkedési lehetőségek realitását pontosan felmérnünk. Közös kötelességünk a büntetésvégrehajtás törvényes, színvonalas, nevelő eredményességű tevékenységének mind teljesebb kibontakoztatása.